

ІМ'Я & СИМВОЛ. САКРАЛЬНИЙ ЗМІСТ УКРАЇНСЬКОЇ АЗБУКИ

1. Існування письма у дохристиянський час

Існують аналогії черняхівських піктографічних знаків¹, які гіпотетично можна вважати «чертами і різками», з германськими рунами. Мова йде про прямі лінії, геометричні кутові форми, що характерно для різьблення на твердому камені, хоча черняхівські вироби, на відміну від германських, вироблені з м'якого матеріалу (мал. 1, 2, 4, 5). Поряд з цим на артефактах з Черняхіві фіксуються характерні для глиняних виробів округлі форми (мал. 2, 3), які зустрічаються в більш ранніх археологічних культурах: (інгульської катакомбної, зрубної, шнурової кераміки). Однак черняхівські «черти і різки», на відміну від футарка², є фрагментальними і малоструктурованими, що не дає можливості систематизувати ці знаки в єдину смислову систему, але дозволяє припустити, що вони можуть виконувати функцію міток власності й використовуватися для лічби і ворожіння («чътяху» і «гадаху»). Інакше кажучи, для слов'янських знаків до сьогодні не знайдено жодного розлогого тексту, який би мав граматичну структуру, що дає підстави вважати їх повноцінним алфавітом, а не системою піктограм і магічних символів.

Рудиментами давніх «черт» залишаються знаки на пряслицях, на поверхні яких часто зустрічаються зигзаги, хрестики, «ялинки», косі лінії тощо. Очевидно, що смисл цих зображень втрачено. Гіпотетично – це були обереги, оскільки жінка, яка пряла, «заклинала» нитку на міцність або захист сім'ї, видряпуючи гострим предметом магічні знаки-обереги.

Мал. 5. Фігурка бога Редегаста із прильвицького скарбу, краєзнавчий

Мал. 6. Микоржинські камені. Фото з відкритих джерел.

¹ Піктограми – умовний схематичний малюнок або знак, що зображує предмет, дію чи явище, зрозумілий без слів. Використовуються для швидкої передачі інформації, як от: один знак = одна ідея, один власник або конкретне число.

² Футарк (futhark) – назва рунічного алфавіту, який використовувався давніми германцями та скандинавами, походить від фонетичного звучання перших шести рун: F-U-Th-A-R-K (ᚠ-ᚢ-ᚦ-ᚨ-ᚱ-ᚷ).

Історичні підробки. Відповідна невизначеність «черт і різ» стала причиною різноманітних містифікацій і маніпуляцій, які виникли наприкінці XVIII – початку XX ст. Найбільш дискусійними є Прилвицькі ідоли, нібито знайдені наприкінці XVII ст. поблизу села Прилвиць (Prillwitz) у Мекленбурзі (Німеччина) на місці давнього слов'янського міста-храму Ретра на землі лютичів (мал. 5). У зв'язку з цим їх ще називали ретринськими. Тема достеменності ідолів є однією з найгучніших і суперечливих у вивченні докириличного письма. Фігурки ідолів виготовлені з бронзи і «зображували» слов'янських богів (Радегаста, Прове, Подагу, Перкунуста, Немизу та ін.). Поверхня ідолів вкрита символами, що візуально нагадують германські руни, які передавали слов'янські назви богів та топонімів. Згодом дослідники помітили, що фігурки є підробками XVIII ст., оскільки написи містять мовні форми, які не властиві давній слов'янській мові. Мистецьке виконання ідолів більше нагадує епоху барокко або рококо, ніж грубу архаїку слов'янського язичництва X–XI ст. Крім того, аналіз металу вказав на невідповідність складу бронзи технологіям раннього середньовіччя. Виникнення подібних «артефактів» пояснюється історичним контекстом. Наприкінці XVIII – початку XIX ст. у Європі панує мода на пошук «національного коріння». Подібно до того, як у чехів з'явилися «Краледворський рукопис», у шотландців «Поєми Осіана», у слов'янському світі також намагалися знайти власні руни, щоб довести «древність» своєї культури перед Заходом [3], [4], [5]. На сьогодні більшість фігурок зберігається у музеях Німеччини як зразки історичної містифікації XVIII ст.

Іншим прикладом є Микоржинські камені, «знайдені» у 1836 р. у селі Микоржин (Познанське воєводство, Польща) під час земляних робіт (мал. 6). Перший камінь містив зображення людини (ймовірно, божества) з конем та напис із тринадцяти знаків. На другому – було зображення сокири (або щита) та напису із п'ятнадцяти знаків, що візуально нагадували германські руни, які дослідники XIX ст. намагалися прочитати як слов'янські літери. Найпопулярнішим вважалося трактування напису на першому камені: «LADU GROMOVI» (Ладу Громовержцю) або «LADU BOG» (Богу Ладу), що сприймалося як доказ існування дохристиянського слов'янського рунічного письма [6]. Дослідження каменів припало на розквіт польського романтизму, коли відбувалися спроби відродження національної ідеї, що потребувало історичних доказів. Після ретельного вивчення виявилось, що знаки на каменях є сумішшю справжніх германських рун (старшого та молодшого футарка) і вигаданих символів. Крім цього, камені було знайдено не в культурному шарі середньовіччя (могилинику, требищі чи капищі), а випадково, що є ознакою фальсифікату. Незважаючи на те, що Ретринські ідоли і Микоржинські камені вважаються містифікацією, вони відіграли важливу роль у розвитку слов'янської філології та порівняльної лінгвістики [7].

Далі буде.